

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію *ТІТАРОВА Михайла Юрійовича*

«КЛАРНЕТОВИЙ КВІНТЕТ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЦІ XVIII– XX СТОЛІТЬ: ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, КОМПОЗИЦІЙНА І ВИКОНАВСЬКА СПЕЦИФІКА»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»

Грунтовне вивчення камерно-інструментальної музики та зокрема різноманітних ансамблевих складів в широкій історичній панорамі крізь оптику шляхів розвитку певних жанрових моделей, а також їх композиційних особливостей вирішення та комплексу виконавських проблем є необхідним етапом на шляху до створення переконливого та повноцінного розуміння специфіки процесів відповідних музичних епох. Тому звернення в дисертації Тітарова Михайла Юрійовича до систематизованого й деталізованого дослідження кларнетового квінтету в європейській музиці XVIII–XX століть та, зокрема до генези жанру, його музикознавчих та виконавських аспектів інтерпретації є актуальним і новаційним в науковому плані і водночас потужним продуктивним й стимулюючим, на нашу думку, фактором у творчих вимірах.

Ракурси уваги дисертанта відображають глибокий інтерес до вивчення контекстів жанру кларнетового квінтету у вичерпних історичних межах (від перших зразків до сьогодення), а текст роботи демонструє змістовне й послідовне висвітлення всіх аспектів заявленої проблематики. Особливу практичну цінність представляють аналітичні розділи, що присвячені детальному розгляду камерно-інструментальних творів у жанрі кларнетового квінтету. Адже цей пласт музичної творчості в такому обсязі чи не вперше висвітлюється в наукових розвідках української музикознавчої думки.

Відповідно до мети та поставлених завдань, дослідження побудовано зі вступу, трьох розділів з внутрішнім розподілом на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ дисертації «Квінтет

для кларнета і струнних у вимірах камерно-ансамблевого виконавства» створює теоретичну базу для подальших аналітичних проєкцій багатогранного дослідження кларнетового квінтету у музиці класико-романтичного періоду та у творчості композиторів ХХ–ХХІ століття. Проблематика, що пов'язана з жанром кларнетового квінтету знаходить висвітлення в огляді провідних наукових інтенцій, що дотичні до вивчення питань походження й вдосконалення кларнета, проблематики камерно-ансамблевого виконавства та виконавської інтерпретації, історичних, стильових та біографічних контекстів творчості композиторів, квінтети котрих аналізуються в роботі творів тощо. Генеза кларнету в його вимірах ансамблевого виконавства прискіпливо викладається у строгій послідовності, охоплюючи коло питань вдосконалення інструменту та його виразових можливостей, а також історичні етапи цього процесу в динаміці жанру кларнетового квінтету та особливостей камерно-ансамблевого музикування.

Другий розділ дослідження «Класико-романтичний період розвитку кларнетового квінтету» присвячений панорамному огляду розвитку кларнетового квінтету від естетики ранньокласичної доби до Романтизму з акцентом на взірцеві зразки цього жанру в композиторській творчості від В.А. Моцарта до Й. Брамса. Цей розділ вирізняється особливою увагою до сутнісних історичних умов, містить слушні узагальнення в стильових вимірах, влучні та обґрунтовані спостереження в руслі трактування ролі партії кларнету в рамках ансамблевої партитури, а також поряд із аналітичними нарисами та виконавськими коментарями, торкається проблематики творчого зв'язку між композитором та виконавцем, як одного з ключових факторів при створенні сольного та ансамблевого кларнетового репертуару, у тому числі кларнетових квінтетів.

Широка панорама кларнетових квінтетів ХХ–ХХІ століття, що розглянуті крізь призму стильових, композиційних та виконавських аспектів бачення дослідника, стала основою третього розділу дисертації «Кларнетовий квінтет у творчості композиторів ХХ століття: стильові

напрямки, композиційні рішення, трактування партії кларнета». Детальні аналітичні нариси охоплюють вісім творів композиторів різних національних шкіл. Більшість творів, що презентує цей розділ дисертації вперше потрапляє у фокус уваги вітчизняного наукового дискурсу. Інтонаційна мапа камерно-ансамблевої музики ХХ сторіччя набуває глибини та об'єму, адже поряд з визнаними шедеврами таких майстрів як П. Гіндеміт та М. Рeger, орбіта жанру кларнетового квінтету суттєво доповнена прекрасними творами композиторів британської школи Дж. Холбрука та С. Коулрідж-Тейлора, французьких митців А. Марто та Ж. Франсе, американського композитора В. Сайдмена, японського автора Х. Ямади. Хронологічна побудова матеріалу та вдалість вибору творів для аналізу унаочнюють динаміку цього надзвичайно актуального жанру в сучасній музиці. З іншого боку, деталізовані спостереження щодо особливостей стильових вимірів розглянутих творів, їх композиційних вирішень та виконавської специфіки, що викладено у даному розділі, є незамінною базою для широкого впровадження кларнетових квінтетів у репертуар українських інструменталістів.

Аналіз представленої до захисту дисертації Тітарова М.Ю. демонструє логічну та структурну послідовність дослідження, розгорнутий список використаних джерел (123 позиції, з них майже половина – іноземними мовами), відповідність анотацій змісту, а публікацій – основним положенням роботи. Дисертаційний текст легко сприймається, має зручний для сприйняття супровід з ілюстрацій та нотних прикладів, якісно оформлений та охоплює широке проблемне коло питань, з яких виокремимо два напрямки, що хотілося б розгорнути в процесі власне захисту.

1.3 розвитком та всеохоплюючим ствердженням сучасної течії історично поінформованого творчого дискурсу, доробок музичної культури бароко та класицизму знаходить все більшу визначеність координат інтерпретації, зокрема в площині розуміння власне виконавських підходів до музичних текстів цих епох з огляду на специфіку стилю, музичного

мислення, особливості й можливості інструментарію. Яскравим підтвердженням цих процесів є видання оригінальних уртекстів, ніби відчищених від нашарувань наступних епох і розповсюджених свого часу виконавських стилів; поява всесвітньо визнаних виконавців-старовинників і виконавських колективів; шалена популярність фестивалів старовинної музики, кафедр виконавства на старовинних інструментах в численних музичних академіях та консерваторіях Європи; високий професійний статус виконавських конкурсів на історичних інструментах тощо. Широке русло сучасного виконавського мистецтва на автентичних інструментах (або їх копіях) безумовно знаходить свої точки взаємодії з виконавством так би мовити, традиційним, – тобто виконанням барокових та класико-романтичних творів на сучасному й довершеному музичному інструментарії. У випадку з клавірним доробком Й.С. Баха, гра його творів *не* в камерному просторі на тендітних клавесинах чи клавикордах, але, наприклад, на концертному роялі в Альберт-Холі за багатьма параметрами може називатися транскрипцією. Тому у зв'язку з цими роздумами, хотілося б запропонувати дискусію в проєкції впливу досвіду історично поінформованої інструментальної традиції на виконавську специфіку прочитання творів ранньокласичного та класичного періоду саме на кларнетових теренах та поставити декілька запитань, а саме:

Чи кларнетовий репертуар та зокрема кларнетові квінтети періоду класицизму, які знайшли аналітичні рефлексії на сторінках Вашого дослідження, потрапляють у зону турбулентності на стику автентичної та традиційної виконавських стратегій? Чи є можливість порівняти виконавські підходи інструменталістів-автентистів та традиційних виконавців в інтерпретації, наприклад моцартівського Штадлер-квінтету? Як саме досвід автентичного інструментального виконавства впливає, або може й повинен впливати на розуміння та практичне виконання кларнетової партії цього твору?

2. Спрямовуючи розвиток обговорення потенційно продуктивних горизонтів роботи для подальшого дослідження в сферу сучасної музики, не можна не відмітити важливість залучення в виконавський та науковий обіг цілої низки творів. Проте, резюмуючи стильові координати обраних для аналізу кларнетових квінтетів, автор дисертації стверджує: «Аналіз кларнетових квінтетів, написаних композиторами XX–XXI століть, показав, що в партії кларнета немає сучасних виконавських прийомів і що в усіх квінтетах вона ґрунтується на виконавських принципах звуковидобування, звуковедення, динаміки, артикуляції, аплікатури і штрихової культури, що були віднайдені кларнетистами у XIX столітті і залишаються актуальними дотепер» (178 стор.). Тим не менш, це зауваження варто прокоментувати. Адже навіть за відсутності новітніх композиторських технік, виконання, наприклад, партії кларнету у складі знакового (і по суті кларнетового) квартету О. Мессіана – «Квартету на кінець Часу», – потребує від кожного соліста непересічного досвіду в області звуковисотного інтонування, нестандартної пульсації, скрупульозної, експресивної, іноді виснажливої виконавської виразності, надчутливої ансамблевої комунікації, глибокої концептуальної драматургії тощо. Тож хотілося б прояснити більш точно, які все ж таки виклики ставлять перед виконавцями, і зокрема перед кларнетистами композитори XX–XXI століття у своїх ансамблевих творах?

Наостанок слід підкреслити, що всі зауваження та запитання зумовлені невичерпним потенціалом тематики дослідження та бажанням додатково проартикулювати перспективні вектори його подальшого розгортання, а у підсумку можна висловити також сподівання, що поява цієї наукової праці приверне увагу до кларнетового квінтету у середовищі сучасних українських композиторів та виконавців-кларнетистів і стане потужним творчим імпульсом для створення нових творчих тандемів й звичайно, нових камерно-інструментальних шедеврів у цьому жанрі.

Зазначимо, що незначні зауваження редакційно-технічного характеру та запитання не зменшують високої оцінки представленої роботи, але

служують віддзеркаленням наукової зрілості її автора та підкреслюють актуальність, новизну та ґрунтовність дослідження.

Підсумовуючи, слід зазначити, що дисертація Тітарова Михайла Юрійовича є самостійним, цілісним та глибоким дослідженням, що актуалізує нові репертуарні горизонти українського музикознавства та виконавського мистецтва. Аналітичні напрацювання роботи вирізняються академічною культурою, значно поглиблюють наукове поле уявлень про генезу жанру кларнетового квінтету в хронологічній перспективі та мають високу наукову цінність і широкий спектр практичного застосування.

Отже, дисертаційне дослідження Тітарова Михайла Юрійовича «Кларнетовий квінтет в європейській музиці XVIII–XX століть: виникнення, розвиток, композиційна і виконавська специфіка» в повній мірі відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

**Канд. мистецтвознавства,
в. о. професора кафедри
спеціального фортепіано № 2
НМАУ імені П. І. Чайковського**

О. В. Ринденко